

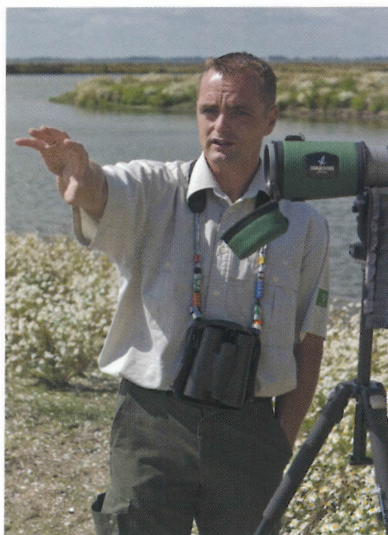
tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 4 4 ● 2005

De Kreupel,

Op stap met Leon Kelder

● Leon Kelder. Foto: Bert Pijs.

Na ruim een half uur varen bij een stevige noordwester, komen we door een opening in een kade in rustiger water. En meteen loopt de boot, die toch niet meer dan 50 cm diep steekt, vast. We bevinden ons nu in de ondiepe zone van open water rondom de eigenlijke vogeleilanden van De Kreupel. De smalle vaargeul die het mogelijk moet maken de binnen de kade gelegen zandplaten te bereiken is niet gemarkeerd, waardoor onze ervaren schipper toch de grootste moeite heeft het aanlegsteigertje te bereiken. Enorme wolken van opvliegende visdieven, zwarte sterns, meeuwen en aalscholvers

De grote aantallen broedvogels hebben het succes van dit natuurontwikkelingsproject al ruimschoots aangetoond

hebben onze komst al verraden. Bij de steiger worden we opgewacht door Leon Kelder, 'objectbeheerder West-Friesland' van Staatsbosbeheer, die De Kreupel onder zijn hoede heeft. Hij regelt de vogeltellingen, de bewaking en het beheer

Sinds 2004 ligt er een nieuwe archipel midden in het IJsselmeer, bestemd voor vogels. Samen met de beheerder Leon Kelder, mocht de redactie er komen kijken. We waren onder de indruk.

van het eiland en als het zo uitkomt doet hij daar zelf graag aan mee. Samen met zijn vriendin Barbara heeft hij het weekend op deze kale zandplaten in het IJsselmeer doorgebracht om er vogels te tellen, slachtoffers van botulisme te rapen en ongewenste bezoekers te weren. Enthousiast maakt hij ons deelgenoot van het rijke vogelleven op deze kersverse, kunstmatige eilanden en legt hij uit waarom De Kreupel is aangelegd en hoe die zich aan het ontwikkelen is.

Waarom een kunstmatig eiland in het IJsselmeer?

Door zijn omvang, de rust en de ligging is het IJsselmeer, samen met het Markermeer, voor vogels het belangrijkste zoetwatergebied in Noordwest-Europa. Het is voedselrijk en 's winters meestal ijsvrij, wat het extra aantrekkelijk maakt voor overwinterende vogels uit Noord- en Oost-Europa. De rust in het gebied maakt het in de nazomer aantrekkelijk voor ruiende vogels (duikeenden, zwarte sterns) en de voedselrijkdom trekt talloze broed-

natuurwaarden van het gebied en waar mogelijk en/of wenselijk tot verbetering of herstel van die waarden. Het beschikbaar komen van gelden uit de aardgasbaten ten behoeve van natuurontwikkeling bood in dat kader een goede kans het natuurlijke potentieel van het IJsselmeer verder te ontwikkelen. Door een samenwerkingsafpraak tussen de ministeries van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij en van Verkeer en Waterstaat werd in maart 2000 het startschot gegeven voor de ontwikkeling van ± 3000 ha grootschalige, kenmerkende natte natuur met mogelijk recreatief medegebruik in en langs de wateren van het IJsselmeergebied, die vóór 2010 moet zijn gerealiseerd.

Het belangrijkste voedsel voor vogels in het IJsselmeer bestaat uit spiering voor viseters en driehoeksmossels voor duikeenden. Plaatsen waar dat voedsel op bereikbare diepte voorkomt, liggen erg verspreid. Vogels hebben om te overleven niet alleen voedsel, maar ook rust- en broedgebieden nodig. Die liggen uiteraard nooit in open water, maar de beste voedselgebieden kunnen ver uit de kust liggen. Om ze te kunnen benutten zijn lange foerageervluchten noodzakelijk, die veel energie vergen. In de oude situatie is de bereikbaarheid van de voedselgronden in kritische periodes vaak problematisch. Een eiland temidden van de voedselgronden zou de vliegafstanden voor broedende en rustende vogels aanzienlijk kunnen bekorten. Dat

nieuwe natuur in het IJsselmeer

● Vogeleiland 'De Kreupel', gezien vanuit het zuidoosten. Op de achtergrond de kust van de Wieringermeer. Foto: Mervyn Roos.

zou hun overlevingskansen vergroten door minder energieverlies en meer tijd voor rust en broedzorg. Daarom werd besloten tot de aanleg van een kunstmatig eiland op een strategische plek in het IJsselmeer. Dat werd De Kreupel, een zandbank in de voormalige Zuiderzee. De ondiepte die hiervan is overgebleven maakte de aanleg van een eiland relatief eenvoudig. Bovendien ligt De Kreupel midden in de rijkste spieringgebieden en halverwege tussen de beste groeiplaatsen van driehoeksmossels (zie kaartje).

Het eiland is aangelegd tussen 2002 en 2004. Het is circa 70 ha, groot en ligt ongeveer 8 km ten oosten van Medemblik en 6 km ten noorden van Andijk. Het bestaat nu nog uit een vijftal kale zandplaten van verschillende hoogten, omringd door een gordel van ondiep water. Het geheel wordt door een onderbroken kade beschermd tegen afslag door stroming en golfslag (zie foto). De hogere zandplaten zijn bedoeld als broedgebied voor

'kale-grondbroeders', zoals sterns en meeuwen, het ondiepe water als rustgebied voor watervogels zoals futen, eenden en meerkoeten. Het technisch beheer wordt uitgevoerd door Rijkswaterstaat en het natuurbeheer door Staatsbosbeheer. Leon Kelder geeft daar leiding aan.

Beheer

De hoofddoelstellingen van het natuurbeheer zijn:

- het ontsluiten van voedselrijke wateren voor foeragerende vogels
 - het bieden van broedgelegenheid aan kale-grondbroeders;
 - het bieden van rust- en foerageersplaatsen voor watervogels.
- Dat heeft geleid tot de volgende richtlijnen voor het beheer:

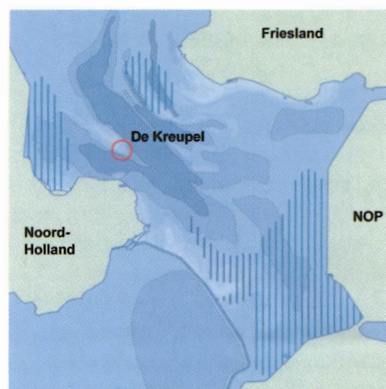
Water

Het water rondom de zandplaten staat in verbinding met het IJsselmeer. De gemiddelde diepte is ± 40 cm. Riet en andere waterplanten zullen er oprukken. De verwachting is dat door golfslag en stroming grootschalige verlandings achterwege zal blijven. Beheer in

de vorm van maaien en baggeren zal daardoor waarschijnlijk niet nodig zijn. Ondiep open water is wel gewenst als rust- en foerageergebied van futen, eenden en meerkoeten.

De eilanden

De twee grootste eilanden liggen het hoogst, hebben een samenstelling van grof zand en zijn boven- ➤

● De ligging van De Kreupel temidden van de voedselgronden van viseters (donkere vlakken) en driehoeksmossels (gearceerd).

● Visdief boven de broedkolonie tussen de kamilles op De Kreupel. Foto: Bert Pijls.

dien gedraineerd. Daardoor zal begroeiing naar verwachting vertraagd plaatsvinden. De successie zal worden tegengegaan door het trekken van planten of frezen. Drie kleinere eilanden liggen nauwelijks boven de waterspiegel. Hier zal de begroeiing kort worden gehouden om het open karakter te bewaren.. Bomen worden niet getolereerd.

De oeverzone

De oeverzone van de centrale platen mag niet te veel verruigen: vanwege de gewenste openheid en het risico van landinwaartse successie. Hier zal worden gemaaid en worden scheuten van bomen verwijderd.

Rietmoeras

Rond de lagere eilanden zullen rietmoerassen ontstaan die schuil- en broedgelegenheid voor riet- en watervogels gaan bieden. Voor veel moerasvogels is overjarig riet wenselijk. Daarom zal het riet gefaseerd gemaaid worden en worden scheuten van bomen en struiken getrokken, zodat altijd overjarig riet beschikbaar is, zonder te veel verruiging.

Botulismebestrijding

De bestrijding van botulisme maakt

het rapen van dode vogels in de zomermaanden noodzakelijk.

Rust

Een essentieel doel van De Kreupel is het bieden van rust aan de vogels die van het IJsselmeer gebruik maken. Recreanten passen daar niet bij. Het eiland wordt daarom bewaakt en een zone van 150 meter rondom de buitenste kade is met boeien afgezet en verboden voor onbevoegden. De Kreupel is alleen in excursieverband toegankelijk.

De Kreupel in de zomer van 2005

Broedvogels

Tabel 1 geeft een goed beeld van de indrukwekkende aantallen broedvogels die tot nu toe van De Kreupel gebruik hebben gemaakt. 'Daarmee is het succes van dit natuurontwikkelingsproject al ruimschoots aangetoond', stelt Leon Kelder trots. Wel zijn de grote aantallen broedvogels voor een deel afkomstig van oudere broedplaatsen. Op het vasteland van Noord-Holland broedden in 2005 duidelijk minder visdieven dan in voorgaande jaren, al ontbreken exacte cijfers op dit moment

nog. In de plannen voor De Kreupel waren de grote aantallen broedende aalscholvers niet voorzien.

Vanouds broeden deze viseters immers bijvoorkeur in bomen, en die zullen op De Kreupel niet getolereerd worden. Enigszins verbaazingwekkend is daarom de vestiging van een kolonie van maar liefst 1300 paar in 2005 op de kale zandbodem. Dat is in een klap de op één na grootste kolonie van Noord-Holland en een van de grootste van Nederland. Bij afwezigheid van grondpredatoren is broeden op de grond voor aalscholvers kennelijk geen enkel probleem. Tegelijk kromp de kolonie van het nabijgelegen 'De Ven' bij Enkhuizen van 4500 paar in 2004 tot 3600 paar in 2005. Niettemin zijn beide kolonies samen dus toch goed voor een groei van ongeveer 400 broedparen, wat lijkt te bevestigen dat de omstandigheden voor broedende viseters verbeterd zijn.

Het lijkt daarom reëel te veronderstellen dat ook het totale aantal broedende visdieven zal gaan toenemen. Een aanwijzing daarvoor is het grote aantal late legfels van deze sterns in 2005. Zoals we met eigen ogen konden zien zijn er op

aalscholver	1300
grauwe gans	10
grote Canadese gans	4
nijlgans	3
bergeend	12
wilde eend	11
krakeend	6
pijlstaart	1
slobeend	1
tafeleend	4
kuifeend	16
meerkooit	7
scholekster	4
kluut	115
kleine plevier	7
bontbekplevier	26
strandplevier	5
tureluur	3
kokmeeuw	2000
zwartkopmeeuw	3
zilvermeeuw	3
kleine mantelmeeuw	2
grote mantelmeeuw	1
dwergstern	5
grote stern	1
visdief	3700
witte kwikstaart	1

● Tabel 1. Aantallen broedparen op De Kreupel in 2005.

● Jonge visdief op De Kreupel, 1 augustus 2005. Foto: Bert Pijs.

1 augustus nog veel halfwas kuikens op het eiland en zelfs zijn er nog nesten met eieren. Dat is ongewoon laat en duidt erop dat vogels waarvan elders een broedpoging mislukt is, hier kennelijk voldoende rust en voedsel in de buurt vinden om nog een broedpoging te wagen. Viseters vinden op en rondom De Kreupel op bereikbare afstand een rijke voedselvoorraad en een rust die tegenwoordig in ons land en ver daarbuiten ongekend is.

Slaapplaats

Dat schept unieke mogelijkheden, ook als slaapplaats. Daarvan getuigen de duizenden zwarte sterns die op De Kreupel slapen, ten dele als alternatief voor het Balgzand, dat voor de vogels die op het IJsselmeer foerageren aanzienlijk verder weg

aalscholver	7500
kokmeeuw	9000
stormmeeuw	1800
visdief	10000
zwarte stern	8000(in 2004 15500)

● Tabel 2. Maximum aantallen in 2005 van de vijf talrijkste soorten die van De Kreupel gebruik maken als slaapplaats.

ligt. Tabel 2 toont de maximale aantallen van de vijf talrijkste soorten die De Kreupel als slaapplaats gebruiken. Tussen de zwarte sterns zijn in de zomer van 2005 regelmatig enkele slapende witvleugelsterns gesignaleerd.

Overige vogelsoorten

Inmiddels zijn tot half augustus 2005 in totaal 96 verschillende vogelsoorten op De Kreupel waargenomen. Uiteraard is het aandeel zangvogels daarin gering en vooral beperkt tot liefhebbers van open terrein, zoals piepers en kwikstaarten. Systematisch waarnemen gedurende de herfsttrek zou echter nog aardige verrassingen op kunnen leveren, zoals de waarneming van een zwarte roodstaart laat zien. Het merendeel van de waargenomen soorten zijn natuurlijk eendachtigen, steltlopers, meeuwen en sterns. Daaronder bevinden zich flink wat schaarse tot zeldzame soorten, zoals krooneend, witoogend, Temmincks strandloper, bokje, gestreepte strandloper, geelpootmeeuw, reuzenster, witvleugelster en witwangster. Tijdens ons verblijf kunnen we een paar grauwe franjepoten bewonderen die in het ondiepe water voor een van de

strandjes naar voedsel zoeken. Aparte vermelding verdient het paartje dwergmeeuwen dat in 2004 op De Kreupel gebroed heeft.

Successie

De vegetatie ontwikkelt zich misschien wat sneller dan in de eerste plannen verondersteld werd. In de zomer van 2005 schieten de pionierplanten, vooral kamilles, op veel plaatsen hoog op. Wel remmen wisselende waterstanden en wind plus de droge, schrale grond de successie. Ook de broedende aalscholvers dragen een steentje bij: waar zij broeden en rusten is geen plantje te vinden. Maar op die plekken zal ook geen visdief broeden. Mogelijk zal het beheer dat noodzakelijk is om de zandplaten kaal te houden toch intensiever moeten zijn dan oorspronkelijk gepland is, want als ze dichtgroeien zullen sterns en plevieren verdwijnen. Hopelijk weet Staatsbosbeheer de middelen daartoe tot in de verre toekomst te vinden. Aan Leon Kelder zal het niet liggen.

Wim Ruitenbeek
Nassauplein 17
1815GN Alkmaar
wim.ruitenbeek@planet.nl